

Elinvoimaista ja kestäväää kehitystä kasvuseutujen ulkopuolella? Tapaustutkimukset Jämtlannista ja Kainuusta

JAKOB DONNER-AMNELL

Itä-Suomen yliopisto, Historia- ja maantieteiden laitos



Donner-Amnell, Jakob (2020). Elinvoimaista ja kestäväää kehitystä kasvuseutujen ulkopuolella? Tapaustutkimukset Jämtlannista ja Kainuusta (Vitality and sustainable development outside growth regions? Case studies from Jämtland, Sweden and Kainuu, Finland). Terra 132: 3, 115–131. <https://doi.org/10.30677/terra.95473>



This article studies how two peripheral Nordic regions (Jämtland, Sweden and Kainuu, Finland) have coped with demographic, economic, and sustainability challenges during 2010s. Hard hit by depopulation and globalization, they have implemented many measures to increase vitality, diversification, and sustainability of their economies. The process, the outcome, and local actors' views have been analysed by utilising perspectives from regional development, smart shrinking, and sustainability transitions literatures. Research results show that Jämtland and Kainuu have succeeded in diversifying their economy, better their employment, and take steps towards sustainability by relying on place-specific resources and on collaboration with external actors. They still have challenges, especially related to demography and regional imbalance, but also potential for a stronger role in achieving national goals for a sustainable, carbon neutral society. Based on these findings, some conclusions concerning the future of these and similar regions and the design of national policies affecting them can be reached.

Key words: peripheral region, diversification, vitality, demography, sustainable development, Jämtland, Kainuu

Jakob Donner-Amnell, Department of Geographical and Historical Studies, University of Eastern Finland, Joensuu campus, Yliopistokatu 7, P.O. Box 111, FI-80101 Joensuu, Finland. E-mail: <jakob.donner-amnell@uef.fi>

Hidas toipuminen globaalista lamasta ja euroalueen velkakriisistä on leimannut Euroopan talouskehitystä 2010-luvulla. Tämän rinnalla aluekehitykseen ja aluekehittämiseen on vaikuttanut kaksi erilaista haastetta: alueellisten kehityserojen kasvu ja voimistuva pyrkimys kestävään, ilmastonmuutosta hillitsevään kehitykseen. Talouden ja väestön kasvu on keskittynyt suurille kaupunkiseuduille, jolloin alueelliset kehityserot ovat kasvaneet ja väestö vähentynyt suurella osalla Eurooppaa (Iammarino ym. 2017). Samanaikaisesti Euroopan unionissa (EU) sen jäsenvaltioissa ja aluekehittämisessä on korostunut kestävä, vähähiilisen kehityksen tavoittelu.

Laman seuraukset, keskittymiskehitys ja vaatimukset ilmastonmuutoksen hillitsemisestä näkyvät monella tavalla eri alueilla. Esimerkiksi seutujen välinen kilpailu asukkaista, yritysinvestoinneista ja julkisista panostuksista on kiristynyt. Uutta on se,

että monet seudut pyrkivät näyttäytymään kestävä, vihreän kasvun ja vähähiilisuuden työssijoina. Perinteiset puolueet Euroopan eri maissa ovat menettäneet kannatustaan erityisesti seuduilla, joiden väestö vähenee. Tätä liikehdintää on pidetty kasvavien kehityserojen seurauksena syntyneenä alueiden koston (*revenge of places*) (Rodríguez-Pose 2018). Ilmiön on katsottu näkyneen vuoden 2019 vaalituloksissa suurten kaupunkien väliin jäävillä reuna-alueilla myös Suomessa (Moisio 2019).

Väestönkasvun keskittymistä ja alue-erojen kasvua koskeva kotimainen julkinen keskustelu, selvitystoiminta ja politiikka ovat aktivoituneet viime vuosina. Selvitys- ja komiteatyötä on tehty muun muassa seutukaupungeista, harvaan asutuista alueista, monipaikkaisuudesta ja paikkariippumattomasta työstä (Elinvoimaa... 2017; Åström & Lukkarinen 2019; Alasalmi ym. 2020; Määttä 2020). Al-

haisen syntyvyyden ja heikentyvän huoltosuhteen on todettu tuottavan ongelmia kaikenlaisille kunnille (Laesterä ym. 2020). Aluekehityksen teemoja ja tavoitteita nousi myös kesällä 2019 työnsä aloittaneen hallituksen ohjelmaan. Julkinen keskustelu näistä aiheista kiihtyi syksyllä 2019 julkaistujen väestöennusteiden jälkeen (MDI 2019). Mediassa yleisiä ovat olleet näkemykset, joiden mukaan vain muutaman seudun väestö kasvaa, kun puolestaan muilla seuduilla kiinteistöjen arvo laskee ja kuntatalouden ongelmat syvenevät (Hynynen 2020).

Globaali koronaviruspandemia COVID-19 on kuitenkin muuttanut monia asioita vuosiksi, eikä maailma palaa enää täysin ennalleen. Aiemmat aluekehityssennusteet ja niihin liittyvät käsitykset muun muassa kaupungistumisen vääjäämättömyydestä ovat alkaneet näyttää vanhentuneilta (Lapintie 2020). Aluekehityksen ja muuttoliikkeen taloslogiikka on tauolla. Maahanmuutto on vähäistä matkustusrajoitusten takia ja maan sisäinen muuttoliike on ainakin tilapäisesti vaimentunut. Eniten pandemiasta on kärsinyt suurten kaupunkien palveluvaltainen työllisyys. Vaikutukset etenkin suuriin kaupunkeihin voivat olla ajan oloon suuria myös Suomessa (Holstila 2020). Ei kuitenkaan ole selvää, tulevatko politiikan painotukset muuttamaan ja mitä vaikutusta tällä on aluekehitykseen.

Alue- ja väestökehityksestä viime vuosina käynnistynyt keskustelu hakee vielä suuntaansa. Liiottelematta voi silti puhua aiheen paluusta painavaksi aiheeksi yhteiskunnassa. Konteksti on kuitenkin erilainen kuin aiemmin. Pyrkimys kestävään, hiilineutraaliin suuntaan on noussut tärkeäksi osatekijäksi. Käsitykset siitä mitä tämä tarkoittaa, sekä missä ja miten tavoiteltu muutos etenee, kuitenkin vaihtelevat. Eniten huomiota on kiinnitetty älykaupungeissa kehitelyihin ratkaisuihin. Tämän lisäksi on alettu korostaa myös maaseudun ja muiden kuin suurten kaupunkiseutujen roolia uusien ratkaisujen ja kestävyyssiirtymän toteuttamisessa (Kuisma 2019; Kuhmonen ym. 2020).

Uudessa asetelmassa on havahduttu siihen, että kestävä, tasapainoinen ja yhteiskunnallisesti hyväksyttävän aluekehityksen toteuttamiseen liittyy ongelmia, joita ei ole kyetty ratkaisemaan politiikalla. Alue-erojen kasvu on johtanut uusia ratkaisuja vaativiin poliittisiin ja taloudellisiin ongelmiin (Iammarino ym. 2017; Competitiveness...2017). Väestöä menettävien alueiden ongelmien ratkominen vaatii erilaisen kehittämisparadigman luomista (Shrinking...2017; Syssner 2020). Kestävyyskäsityksen ratkaiseminen edellyttää suuria muutoksia kaikilla seuduilla metropoleista periferioihin (The European...2019).

Politiikassa ja tutkimuksessa on alettu etsiä tapoja näiden kysymysten tarkasteluun ja ratkaisuun

samanaikaisesti. Tämä on vaativaa, sillä vastaavaa ei ole aiemmin tehty. Aluekehitystä tarkastelevissa tutkimuksissa ei juuri ole käsitelty kestävyyskäsityksiä ja kestävyyssiirtymiä koskevaa tutkimusta on puolestaan tehty kiinnittämättä huomiota alueuottavuuteen ja aluevaikutuksiin (Truffer & Coenen 2012; Hansen & Coenen 2015). Se, että eri tutkimussuuntaukset eivät ole kohdanneet, on myötävaikuttanut siihen, että esiintyy hataria, ristiriitaisia ja polarisoivia käsityksiä niin mediassa kuin politiikassakin.

Tässä artikkelissa kartoitetaan tätä huonosti tunnettua maastoa. Tutkimus kohdistuu kasvuseutujen sijaan väestöä menettäviin, harvaan asuttuihin alueisiin. Tavoitteena on selvittää, mitä tutkimuksellisia jäsenyyksiä yllä kuvattujen kysymysten tarkasteluun näiden alueiden osalta löytyy, miten niitä voidaan soveltaa empiirisessä tutkimuksessa, mitä uutta tietämystä ongelmien ratkomisesta aluetasolla voidaan näin hankkia, ja mitä annettavaa menetelmällä voi olla erityisesti muita kuin kasvuseutuja koskevalle politiikalle ja tutkimukselle.

Artikkelin lähtökohta on alue-eroja, väestön vähentymistä ja kestäväää kehitystä aluetasolla koskevassa eurooppalaisessa ja pohjoismaisessa tutkimuksessa. Empiirinen osio perustuu kahteen pohjoista, harvaan asuttua aluetta koskevaan tapaus tutkimukseen, joiden pohjalta on haettu vastauksia yleisempiinkin kysymyksiin. Suomen Kainuu ja Ruotsin Jämtland on valittu kohteiksi siksi, että niillä on ollut selviä alue-, väestö- ja kestäväää kehitykseen liittyviä ongelmia 2010-luvulla (State of...2018), mutta myös paikkaspesifijä edellytyksiä suotuisaan kehityssuuntaan (Innovativt & attraktivt...2013; Kainuu-ohjelma 2015, 2017). Näistä syistä ne edustavat tapaus tutkimuksen luokittelussa äärimmäisen tapauksen tyyppiä (Flyvbjerg 2006). Äärimmäinen tapaus valitaan kohteeksi silloin, kun sen katsotaan sisältävän potentiaalia aihepiirin kannalta erityisen rikkaan informaation tuottamiseen. Kyseessä on siis tutkimuskohdetta koskeva strateginen valinta.

Kasvuseutujen ulkopuolisten alueiden ongelmat ja ratkaisut tutkimuskirjallisuuden valossa

Alue-erojen maantiede

Alueita ja alue-eroja koskevalla tutkimuksella on pitkät perinteet niin Euroopassa kuin Pohjoismaisakin. Tutkimuskirjallisuuden mukaan aluekehityksen suunta on Euroopassa selvästi muuttunut 2010-luvun kuluessa. Väestön ja talouden kasvu on painottunut aiempaa enemmän suurille kaupunki-

seuduille. Samalla alueelliset kehityserot ovat kasvaneet. Suuri osa Euroopan metropoliseutujen ulkopuolisesta alueesta on menettänyt väkeään. Vaihtelu on suurta eri maiden ja alueiden sisällä ja välillä. Negatiivinen väestökehitys koskettaa kuitenkin eniten Itä-Eurooppaa ja osin Etelä-Eurooppaa, sekä Pohjois-Euroopan pohjois- ja itäosia (Copus ym. 2019; State of... 2020).

Lähes kaikki valmistavan teollisuuden alueet sekä maaseutuelinkeinojen hallitsemat alueet ovat menettäneet väestöään. Läntisessä ja osassa pohjoista Eurooppaa väestön supistumisen painopiste on kuitenkin jo siirtynyt maaseutualueilta pieniin kaupunkeihin ja teollisuusvaltaisille seuduille. Sama prosessi on vasta käynnistymässä Etelä- ja Itä-Euroopassa (Shrinking...2017; Copus ym. 2019). Muuttoliikkeen päävirta on pitkään koostunut nuorten aikuisten muutosta (suur)kaupunkiseuduille. Muuttotappioalueiden väestö paitsi vähenee myös vanhenee.

Kehitystä selitetään sekä kiristyneellä globaalilla kilpailulla että Euroopan unionin muuttuneella politiikalla. Merkittävä osa eurooppalaisesta tavara- tuotannosta on menettänyt markkina- asemaansa globalisaation vuoksi tai toimintaa on tehostettu, mikä on johtanut työpaikkojen vähentymiseen teollisuusvaltaisilla seuduilla. Myös Euroopan unionin talouspolitiikka on muuttunut globaalien talouskriisien jälkeen siten, että pyrkimyksenä on ollut vahvistaa maanosan taloutta tunnistamalla ja tukemalla tietointensiivisiä kasvun moottoreita (*growth engines*) vanhojen alojen sijaan (Moisio 2018; Copus ym. 2019). Agglomeraatiopolitiikkaksi kutsutussa strategiassa panokset on syytä kohdistaa sinne, missä niiden oletetaan tuottavan eniten hyötyä, eli metropoliseuduille (Moisio 2020a). Suomessakin tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan rahoitus on kohdistunut 2010-luvulla lähes yksinomaan suurille kaupunkiseuduille (Kuhmonen ym. 2020). Uusia työpaikkoja on EU:n alueella syntynyt enimmäkseen suurkaupunkiseuduille, erilaista ammattitaitoa ja koulutusta edellyttävälle uusille aloille sekä palvelualueille. Strategian katsotaan edistävän talouskasvua, mutta sen kääntöpuoli on alueellisten erojen syveneminen. Jos kehityssuunta ei muutu, EU:n koheesiopolitiikan aiemmin aikaansaama alueellisten kehitys- erojen tasoittuminen pysähtyy. Tämä on ongelmallista myös EU:n taloudellisen pohjan kannalta (Competitiveness...2017; Shrinking...2017; Farole ym. 2018; Copus ym. 2019).

Alueiden kostoksi nimetyn tutkimussuuntauksen mukaan alueellinen epätasa-arvo on poliittisesti vaarallinen ja taloudellisesti tehoton asetelma, joka johtuu keskittävistä agglomeraatiopolitiikasta (Iammarino ym. 2017, 2018; Rodríguez-Pose

2018). Kyseinen politiikka ei ole kyennyt levittämään vaurautta koko yhteiskuntaan, vaan se on luonut alueellisia ansoja (*regional traps*) vähemmän koulutetuille. Se ei myöskään kykene ratkaisemaan epätasaisen aluekehityksen ongelmia. Alueiden kehittämisessä tarvitaan suunnanmuutosta. Sillä ei kuitenkaan tarkoiteta aluepolitiikkaa, jolla julkista rahoitusta jaetaan mittavina valtiollisina investointeina. Jotta erilaisten alueiden ja niiden väestön potentiaalia voidaan hyödyntää paremmin, nykyisen paikkaneutraalin politiikan sijaan alueiden koston koulukunta tarjoaa paikkasensitiivistä hajautetun kehittämisen politiikkaa (*place-sensitive distributed development policies*, PSDDP) (Iammarino ym. 2017).

PSDDP:n tavoitteena on kohdentaa politiikka- toimet taloudelliselta suorituskyvyltään erilaisten aluetyyppien mukaan. Päähuomio on suorituskyvyltään keskitason aluetyyppissä, johon lukeutuvat muun muassa Pohjoismaiden suurkaupunkiseutujen ulkopuoliset alueet. PSDDP:n tavoitteena on saada mahdollisimman moni toimija ja sen myötä alue osallistumaan talouteen niin, että alueiden tuottavuus, kyvykyys ja monipuolisuus kasvavat. Tavoitteena on, että yhä useamman alueen talousrakenne pitää sisällään entistä enemmän eritutiininomaisia, innovatiivisia toimintoja. Tästä myös seuraa se, että koulutusta sekä tutkimus- ja kehittämistoimintaa pitää olla riittävästi tarjolla kaikkialla. Taloutta ei pidä liikaa keskittää ja ohjata strategisilla valinnoilla, koska etukäteen ei voi tietää, mitkä teknologiat, toimialat tai alueet lopulta menestyvät (Iammarino ym. 2017).

Nimestään huolimatta PSDDP on muotoiltu hyvin yleisellä tasolla (Sotarauta 2020). On epäselvää, miten sitä tulee soveltaa erityyppisillä alueilla. Paikkasensitiivisen politiikan toteuttamisesta ei ole vielä kertynyt kokemusta. Tästä syystä ei ole tietoa, miten se eroaa esimerkiksi paikkaperustaisesta aluekehittämisestä (Luoto & Virkkala 2017). PSDDP ei myöskään ota kantaa väestökysymyksiin ja kestäväan kehitykseen.

Onko EU:n ja sen jäsenmaiden alueisiin vaikuttava politiikka muuttumassa entisten ja koronavirus- pandemian tuottamien uusien ongelmien vuoksi? Kokonaiskuva alkaa hahmottua vasta, kun päätökset EU:n rahoituskehiksestä vuosille 2021–2027 ja pandemian synnyttämän elvytysohjelman kansallisesta toimeenpanosta on tehty. Agglomeraatiopolitiikalla on pulmistaan huolimatta paljon kannatusta, joten politiikan muutos on kaikkea muuta kuin selvä asia.

Supistumisen ja sopeutumisen maantiede

Monilla muuttotappiosta pitkään kärsineillä seuduilla väestö jatkaa vähenemistään. Kehittämis-

strategioilla ja -toimilla ei pystytä torjumaan globaaleja, suurkaupungistumista vahvistavia trendejä kaikkialla (Shrinking...2017), eivätkä kaikki seudut voi kasvaa väestöltään yhtä aikaa (Syssner 2020). Erilaiset maantieteelliset, taloudelliset ja väestölliset olosuhteet edellyttävät erilaista politiikkaa. Tällaisten tosiasioiden tunnustamisen pohjalta ovat syntyneet supistumisen maantiede (*shrinking geographies*) ja niin sanottu älykkään supistumisen tai sopeutumisen kehittämisstrategia (*smart shrinking*). Kyseiset lähestymistavat juontavat juurensa Itä-Saksan ja USA:n taantuviin teollisuuspaikkakuntiin kohdistuneista tutkimuksista ja kehittämishankkeista (Hospers & Reverda 2015; Hospers & Syssner 2018; Syssner 2020). Niistä saatuja kokemuksia ja ajattelutapoja on 2010-luvun lopulla alettu hyödyntää myös muun muassa Euroopan komission ja EU:n alue- ja koheisiokemityksen seurantaan keskittyvän *European Observation Network for Territorial Development and Cohesion:in* (ESPON) julkaisuissa (Competitiveness...2017; Shrinking...2017).

Supistumisen maantiede ja kehittämisstrategia ovat jaettavissa kolmeen linjaan. Eniten tutkimusta ja kehittämistyötä on tehty taantuvista kaupungeista, joista on saatu myös hyviä esimerkkejä supistumisen hyödyistä. Joissakin kohdekaupungeissa ahtaus ja liikenne ovat vähentyneet sekä kaupunkitilaa ja kiinteistömassaa on vapautunut uuteen käyttöön. Lisäksi joihinkin kaupunkeihin on syntynyt uudenlaista toiminnallisuutta, elävyyttä ja kaupunkikulttuuria (Hospers & Syssner 2018). Supistuvaa maaseutua on alettu tutkia ja kehittää Euroopassa kaupunkien myöhemmin, eikä tutkimuksissa ole havaittu yhtä selviä hyötyjä. On myös huomattava, että syrjäisiä, harvaan asuttuja alueita on tarkasteltu supistumisen ja sopeutumisen näkökulmasta erityisen vähän. Tällaisilla alueilla, jotka ovat usein vaikeasti saavutettavia sisäisiä periferioita sekä raja-alueita (Shrinking...2017; Telling...2020), välitömiä supistumishyötyjä on yleensä vaikea löytää.

Pohjoismaiden harvaan asutut alueet poikkeavat muun Euroopan vastaavista alueista monella tavalla. Ne ovat pinta-aloiltaan laajoja, oloiltaan äärimmäisiä (sää, topografia, asutuksen harvuus, asumattomien alueiden suuri osuus) alueita, joilla väestön supistuminen on jatkunut pitkään. Pohjoismaissa nämä alueet ovat hallinnollisesti läänejä tai maakuntia, joilla on omat keskuskaupunkinsa ja viranomaisensa, ja jotka vastaavat monista julkisista toiminnoista. Harvaan asutuilla alueilla Pohjoismaissa sijaitsee yleensä kasvava hallinto- ja koulutuskeskus. Lisäksi niillä on kansainvälisille markkinoille suuntautunutta luonnonvaroihin tukeutuvaa liiketoimintaa sekä suuren volyymin matkailukohteita (Gløersen 2009). Kunnilla on

keskeinen rooli ja lakisääteinen vastuu tärkeimpien julkisten palvelujen tuotannosta ja toimivuudesta (Syssner 2020). Näillä alueilla sijaitsevat maaseutukunnat ovat sekä Ruotsissa että Suomessa usein väestöltään supistuvia (State of...2020). Monissa kunnissa supistumiskehitys on jatkunut yhtäjaksoisesti 1960–1970-luvuilta lähtien. Niiden on ollut vaikea ylläpitää julkisia palveluja, sillä kuntatalous voi olla heikossa kunnossa, väestörakenne on ongelmallinen, välimatkat ovat pitkiä ja liikenneyhetydet huonoja.

Vaikka väestö jatkaa vähenemistään, monissa kunnissa halutaan silti uskoa ja panostaa siihen, että kehityksen suunta kääntyy, vaikka kasvustrategiat tuottavat harvoin tulosta (Shrinking...2017). Supistuvan todellisuuden myöntäminen on usein tabu paikallishallinnolle ja kuntapäätäjille, joilla on harvoin rohkeutta pohtia sopeutumisstrategioita. He eivät saa riittävää ammatillista tukea työhönsä aluesuunnittelun tutkimuksesta ja konsulteilta (Syssner 2020).

Älykkään sopeutumisen strategian ensisijainen tavoite on sopeuttaa kunnan talous ja toiminta hallitusti vastaamaan väestö- ja tuloverorealiteettien mukaista taloudellista pohjaa. Paikallispolitiikan ja toiminnan kehittämisen tavoitteet on tällöin syytä muotoilla uudelleen siten, että supistumisen seurauksia pystytään hallitsemaan (Shrinking...2017). Hallitun sopeutumisen strategia voi olla tavoitteiltaan hyvin laaja. Sen ytimessä on kuitenkin aina palvelujen järjestäminen tarpeisiin nähden oikeassa laajuudessa siten, että samalla turvataan niiden saatavuus ja laatu. Uudet palveluratkaisut ja hyvät tietoliikenneyhetydet voivat olla tärkeitä. Paikallistalouden monipuolistaminen erityisesti omien endogeenisten tekijöiden ja suhteellisten etujen pohjalta on tärkeää. Pyrkimys edistää vihreää taloutta maatalous- ja elintarvikesektoreilla voi myös luoda uusia taloudellisia mahdollisuuksia (Shrinking...2017). Sopeutumisstrategiat ovat kuitenkin vielä harvinaisia niin kunta- kuin aluetasollakin (Syssner 2020; Shrinking...2017).

Sopeutumisstrategiassa kehittämisen lähtökohta on, että väestöltään supistuva paikkakunta tai alue voi olla elinvoimainen, hyvinvoiva ja taloudeltaan kehittyvä. Ideaalitalanteessa perinteiset väestön ja talouden kasvua tavoittelevat ja uudenlaiset sopeutumiseen tähtäävät toimet voivat tukea toisiaan (Syssner 2020). Älykkäässä sopeutumisessa on silti kyse erilaisesta ajattelu- ja toimintatavasta, eri paradigmasta (Reverda ym. 2018).

Hallittu sopeutuminen on vaativa tavoite, jota ei voi säilyttää väestöltään supistuvien kuntien tai seutujen yksin toteutettavaksi. Sen kuuluu olla koordinoitu, poliittisesti johdettu strategia, jonka avulla kuntien ja muiden aluetasojen toimijat kohdistavat

rahoitusta ja muita toimia uudella tavalla, sekä rakentavat kumppanuuksia yksityisten toimijoiden kanssa räätälöiden ne paikallisiin oloihin sopiviksi (Shrinking...2017).

Kestävyyden ja kestävyys siirtymien maantiede

Alun perin kestävä kehitys toteuttamisen katsottiin kuuluvan erityisesti alueille ja paikkakunnille. Kestävän kehityksen sisältö on muuttunut 2000-luvun kuluessa, sillä sitä koskevassa keskustelussa, politiikassa ja tutkimuksessa keskitytään aiempaa kapeammin ilmastoon, vähähiilisyteen, uusiin puhtaisiin teknologisiin ratkaisuihin ja eri tavoin määriteltyyn vihreään kasvuun (Gibbs 2018). Tästä huolimatta alueet ja paikkakunnat ovat pyrkineet ottamaan näkyvän roolin kestävä, vähähiilisen talouden edistäjinä. Moni alue, kaupunki ja kunta tuo esiin tähän liittyviä strategioitaan, hankkeitaan, toimijoitaan, tuloksiaan ja sijoituksiaan erilaisissa vertailuissa.

Tällöin tärkeä kysymys on, miten kehitys kestävään, vähähiiliseen suuntaan voi edetä edellytyksiltään erityyppisillä seuduilla, millä tavoin tämä kehitys ilmenee ja mitä vaikutuksia sillä on eri alueiden kehitykseen ja kestävyystavoitteiden toteutumiseen. Seutujen kestävyyspotentiaalissa ja ympäristökuormituksessa voi olla suuria eroja elinkeinorakenteen, resurssien ja tulotason mukaan. Esimerkiksi asukkaiden korkean tulotason on havaittu olevan yhteydessä korkeaan ympäristökuormitukseen (Kartha ym. 2020). Onkin tärkeää selvittää, millä tekijöillä on vaikutusta muutoksen luonteeseen, vauhtiin ja suuntaan eri alueilla. Samalla tuotetaan ymmärrystä siitä, millainen politiikka tukee parhaiten toivotunlaisen muutoksen toteutumisessa.

Kestävän kehityksen etenemisestä aluetasolla on tehty vain vähän tutkimusta. Suuri osa siitä on kohdistunut suurkaupunkiseutujen toimintojen viihertymiseen. Tulokset ovat olleet ristiriitaisia. Osa Saksasta, Itävallasta ja Pohjoismaista oli 2010-luvun alkuvuosina esitettyjen arvioiden mukaan vihreän kasvun alueita (GREECO 2014). Kestävyys siirtymien maantieteessä (*geography of sustainability transitions*) on puolestaan selvitetty, että paikkaspesifit tekijät ovat vaikuttaneet kestävyttä edistävien uusien ratkaisujen vahvistumiseen joillakin seuduilla (Hansen & Coenen 2015). Harvinaisessa aluetason kestävyys siirtymätarkastelussa eri toimijoiden kiinteät suhteet ja toimintojen vaikutukset toisiinsa on nähty aluetason valtteina muutoksessa (Strambach & Pflitsch 2017). Tämä suuntaus on jäänyt ohueksi, eikä yleistettäviä tuloksia ole juuri saatu.

Jos alueellisten erojen ja aluekohtaisten tekijöiden tarkastelu laiminlyödään ja tutkimus painottuu suurkaupunki- tai edelläkävijäseutuihin, kyse on aluesokeasta tutkimuksesta (Sotarauta 2020). Kestävyttä edistäessään suurkaupungit ovat riippuvaisia muiden seutujen tuottamista resursseista ja panoksista, kuten elintarvikkeista, energiasta, raaka-aineista ja hiilinieluista (Kuhmonen ym. 2020). Vasta riittävä tietämys kaikkien seutujen erilaisista ongelmista ja mahdollisuuksista luo mielekkään pohjan kattavalle aluetason kestävyyspolitiikalle. Jos tietämystä ei ole, huomattava osa potentiaalista jää huomioimatta ja hyödyntämättä. Tällöin monet seudut asukkaineen ja toimijoineen voivat marginalisoitua yhteiskunnan kestävyyspyrkimyksestä, mikä edelleen vaikeuttaa tavoitteiden saavuttamista (Vallström 2014).

Eri seutujen kestävyyskehityksen tutkiminen on tärkeää paikallisten tulosten suuren vaihtelun vuoksi. Kehityksen epätasaisuus on väistämättä osa uuden toiminnan muotoutumista. Kulkureitit kestävä suuntaan myös vaihtelevat. Samat ratkaisut eivät toimi kaikkialla, ne eivät ole mahdollisia eivätkä saa kannatusta joka paikassa. Erilaiset tulkinnat siitä, mitä kestävä kehitys tarkoittaa, miten sen pitää painottua eri seuduilla ja minkälaisia vaikutuksia (taloudellisia, sosiaalisia, ekologisia) tavoitellaan, ovat osa kestävä kehityksen muotoutumista.

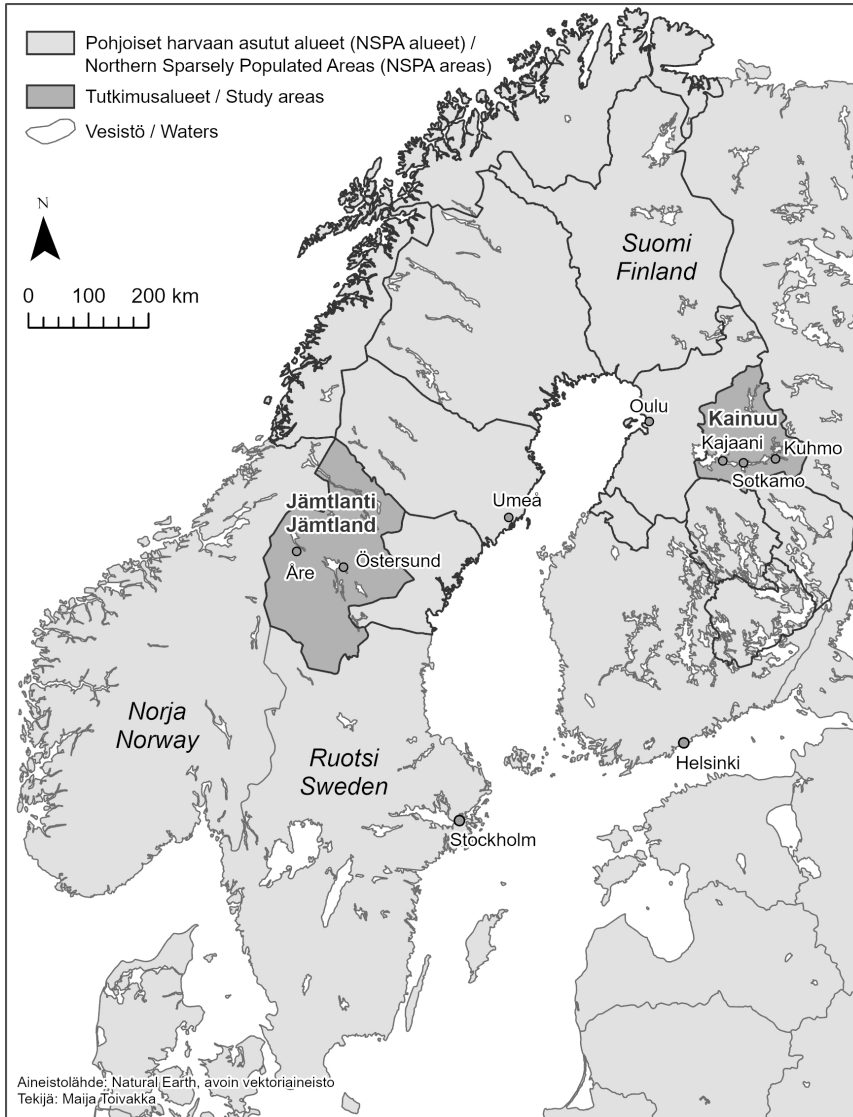
Eri seutujen tavat tulkita, kohdata ja ratkoa kestävyys haasteita on jäsenetty ideaalittyyppiseksi skaalaksi. Sen toisessa päässä ovat suurkaupunki seudut, joilla uudet teknologiset ratkaisut ja niiden taloushyöty hallitsevat kestävä kehityksen sisältöä. Talouskasvun paradigma ei juuri kyseenalaisteta, vaan siihen mukaudutaan muokkaamalla sitä vihreämmäksi. Skaalan toista päätä edustavat toisenlaisen kehityksen tielle lähteneet paikkakunnat ja seudut. Niitä yhdistävä tekijä on kasvuparadigman haastaminen, kestävä elämänmuodon korostaminen ja hallittu yhdyskuntatason kestävyys siirtymä (Gibbs & Neill 2017).

Tapaustutkimuksen toteuttaminen

Norjan, Ruotsin ja Suomen pohjoisten harvaan asuttujen alueiden (*Northern Sparsely Populated Areas*, NSPA) verkostoon kuuluvat alueet ovat pyrkineet osoittamaan potentiaaliaan Euroopan unionin 2010-luvulla tavoitteleman älykkään, inklusiivisen ja kestävä kasvun aikaansaamisessa (Gløersen 2009). Tarkastelin tutkimushankkeessani, onko tämän potentiaalin toteutumiseksi edellytyksiä, onko näillä alueilla toteutunut kehitys vienyt tavoiteltuun suuntaan ja kuinka alueiden eri tahot tulkitsevat toteutuneen ja tulevan kehityksen. Tavoitellessani tarkkoja mutta

yleistettäviä vastauksia kysymyksiini, valitsin toteuttamistavaksi kahteen alueeseen keskittyvän tapaustutkimuksen. NSPA-alueista kohteiksi valikoituivat Ruotsin Jämtlanti ja Suomen Kainuu. Niiden oloissa ja kehityskuluissa on riittävästi samankaltaisuuksia ja eroja.

Jämtlanti (kartta 1) on hallinnollisesti lääni, jonka koko on 48 000 neliökilometriä eli yli 10 prosenttia Ruotsin pinta-alasta. Kainuu on 22 700 neliökilometrin laajuinen maakunta, joka kattaa 7 prosenttia Suomen pinta-alasta. Metsät, suot ja vesistöt, sekä Jämtlannissa tunturiylängöt, hallitsevat maisemaa, jossa



Kartta 1. Tutkimusalueiden (tummanharmaa) ja muiden NSPA-alueiden sijainti Pohjoismaissa.

Map 1. The two study areas (dark grey) and the other NSPA areas in the Nordic countries.

esimerkiksi maatalous ei ole näkyvässä roolissa. Moilempien alueiden keskuskaupungeista on maanteitse noin 550 kilometrin matka pääkaupunkiin.

Toisen maailmansodan jälkeen sekä Jämtlanti että Kainuu jäivät pitkäksi aikaa kehitysalueen asemaan, sillä väestön pääelinkeino oli maa- ja metsätalous, teollistumisesta ja kansantulo olivat alhaisia, ja alu-

et kärsivät muuttotappiosta. Jämtlannista kehittyi kuitenkin jo varhain Ruotsin talvimatkailun ehdoton keskus. Kainuussa oli puolestaan suurmetsäteollisuutta ja kaivostoimintaa sekä opettajakoulutusta. Vuokatti kehittyi Kainuun matkailun vetonaulana.

Viime vuosikymmenten aikana kohdealueiden erot verrattuna muihin alueisiin ovat pienenty-

neet. Puolet Jämtlannin ja Kainuun väestöstä asuu keskuskaupungeissa Östersundissa ja Kajaanissa, jotka ovat osin maaseutumaisia. Matkailun, metsätalouden ja uusiutuvan energiatuotannon merkitys on alueilla suurempi ja teollisuuden pienempi kuin Suomessa ja Ruotsissa keskimäärin. Keskityn aluetason analyysiin, mutta otan aineiston salliessa huomioon myös kuntatason.

Kokosin Jämtlannista ja Kainuusta monipuolisen tutkimusaineiston vuosina 2017–2020. Se koostuu paitsi tilasto- ja selvitysmateriaalista, myös haastatteluista ja havainnointiaineistosta, sillä alueen toimijoiden arviot ja tulkinnat ovat aiempien tutkimusten mukaan tärkeitä luotessa kuvaa alueen ilmapiiristä ja toimivuudesta sekä näiden vaikutuksesta tulevaan kehitykseen (Bristow & Healy 2014; Halonen 2019). Eri lähteistä saatujen tietojen arvioinnilla ja vertailulla pyrin aineiston triangulaatioon, joka on olennainen osa tapaustutkimuksen menetelmää (Yin 2009). Vierailin Jämtlannissa neljä kertaa yhteensä kolmen viikon ajan vuosina 2018–2019 ja Kainuussa viisi kertaa kolmen viikon ajan vuosina 2017–2020. Yhteistyökumppaneitani olivat Mit-tuniversitetet, Region Jämtland Härjedalen, Kainuun liitto, Kajaanin kaupunki ja kulttuuri- ja voimaa G-Voima.

Tein Jämtlannissa 17 ja Kainuussa 18 puolistrukturoitua haastattelua. Valitsin haastateltaviksi

alue- ja kuntatason viranhaltijoita, erilaisten yritysten ja intressiryhmien edustajia sekä kulttuuri- ja kansalaistoimijoita. Vastaukset antoivat kattavan ja monipuolisen kuvan alueista ja niistä koskevista eriväistävistä näkemyksistä. Haastattelut kestivät tunnista kahteen tuntiin ja ne litteroitiin. Haastatteluaineiston analysoinnissa sovelsin teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmää (Tuomi & Sarajarvi 2018), jossa tekstiaineisto koodataan useaan kertaan eri koodein sekä aineisto- että teorialähtöisesti. Metodien mukaan tutkimuskysymyksiä voidaan tämentää tutkimusprosessin aikana ja se sopii analyysivälineeksi erityisen hyvin silloin, kun tarkastellaan huonosti tunnettuja kysymyksiä, joista teoriaa ei ole vielä muodostunut (Silvasti 2014). Kun alkuperäiset teoreettiset näkökulmat eivät riittäneet aineistosta nousevien uusien teemojen analysointiin, oli muokattava tarkastelua. Analyysissa käytetty tarkastelukehikko muotoutui empiiristen ja teoreettisten aineiden välisenä dialogina. Se perustuu eri maantieteiden osin samansuuntaisiin jäsennyksiin ja empiriasta nouseviin teemoihin. Sen avulla arvioidaan alueiden ratkaisuja ja kehityskulkuja talouden, väestön ja kestävyuden ulottuvuuksissa eri osatekijöiden, indikaattoreiden ja tulkintojen pohjalta. Sitä käyttäen arvioidaan myös minkälaista paradigmaa toimet ja toteutuneet kehityskulut edustivat (ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Kehikko alue- ja väestökehityksen sekä kestävästä kehityksen arvioimiseksi aluetasolla.

Table 1. A framework for evaluation of economic, demographic, and sustainable development on the regional level.

Ulottuvuus <i>Dimension</i>	Paradigma ja toteutuma <i>Paradigm and realization</i>	Osatekijät, indikaattorit ja tulkinnat <i>Elements, indicators and interpretations</i>
Talous <i>Economy</i>	Hyötyjen kasautuminen vs. jakautuminen <i>Agglomeration-focused vs. distributed development</i>	Monipuolistuminen, paikkaspesifit tekijät <i>Diversification, place-specific factors</i>
		Kyvykkyudet (koulutus, osaaminen, TKI) <i>Capacities (education, skills, RDI)</i>
		Työllisyys, yritteliäisyys <i>Employment, entrepreneurship</i>
		Elinvoima, ilmapiiri, vireys <i>Vitality, atmosphere</i>
		Eri elinkeinojen, intressien ja seutujen suhteet <i>The relation between various sectors, interests and places</i>

Väestö <i>Population</i>	Kasvuhakuisuus vs. hallittu sopeutuminen <i>Focus on growth vs. managed decline</i>	Palveluverkon koko, laatu ja saatavuus <i>The size, quality and accessibility of services</i>
		Väestömäärä ja -rakenne, kausiväestö <i>Population size and structure, seasonal population</i>
		Päätöksenteko (läpinäkyvyys, osallistavuus) <i>Decision-making (transparency, inclusiveness)</i>
		Vetovoima, elämänlaatu, hyvinvointi ja terveys <i>Attractiveness, quality of life, well-being and health</i>
		Uudet ratkaisut (palvelut, koulutus, työ) <i>New solutions (services, education, work)</i>
Kestävyys <i>Sustainability</i>	Vihreä kasvu/ teknologia vs. hallittu siirtymä <i>Green growth/ technology vs. managed transition</i>	Kestävän toiminnan edellytykset <i>Conditions for sustainable agency</i>
		Kestävän talouden muodot <i>Forms of sustainable economic activity</i>
		Elämänmuoto, tulo- ja kulutustaso <i>Way of life, income and consumption level</i>
		Luonnon ja ympäristön tila <i>The state of nature and environment</i>
		Alueen tahtotila ja näkemys roolistaan <i>The region's collective ambition and view of its role</i>

Suotuisaa kehitystä säröineen Jämtlannissa

Jämtlannille 2010-luvun alussa laaditussa kehitysstrategiassa kiinnitettiin huomiota alueen negatiiviseen väestönkehitykseen (Innovativt & attraktivt...2013). Väestöä oli vuonna 2012 enää 126 000, kun enimmillään alueella oli ollut 145 000 asukasta vuonna 1955. Työttömyys oli kasvanut, kun peruselinkeinojen ja palveluiden työvoimantarve oli vähentynyt. Lisäksi koulutustaso oli maan keskiarvoa matalampi ja sairastuvuus oli korkea suhteessa koko maan tasoon. Uusi strategia oli kunnianhimoinen ja optimistinen tavoittellessaan tuntuvaa edistystä yli 30 eri asiakohdassa. Sillä pyrittiin sekä edistämään talouskasvua että vahvistamaan ilmastotoimia. Päättävöitteena oli saada talous ja väestö kasvamaan niin, että kehityksen tuomat hyödyt näkyvät kaikilla mittareilla ja kaikille asukkaille. Matkailua korostettiin alueen perusteollisuutena (*basindustri*), jonka tunnusmerkkinä ja tavoitteena piti olla kestävyys. Muiden tavoitteiden pitkä lista ulottui uusiutuvas-ta energiasta maatalouden ja informaatioalan kas-

vuun. Kestävyystavoitteista vaativimpia oli kuljetusten riippumattomuus fossiilienergiasta vuoteen 2030 mennessä. Strategiassa tuotiin esille, että tavoitteisiin ei välttämättä päästä, ja että niiden välillä voi syntyä ristiriitoja.

Arvioitaessa Jämtlannin kehitystä tarkastelukehikolla (ks. taulukko 2) voidaan todeta, että alueen talous on vahvistunut ja monipuolistunut. Tämä kehitys on perustunut alueen omiin vahvuuksiin. Selvimmin se on näkynyt matkailussa, palveluissa, työllisyydessä ja energia-alalla. Matkailun liikevaihto lähes kaksinkertaistui 5,6 miljardiin kruunuun vuosina 2007–2017 (Läget...2019). Ala työllisti aikajakson lopulla suoraan lähes viidenneksen avoimen sektorin työvoimasta eli enemmän kuin Ruotsissa keskimäärin. Jämtlannin työllisyysaste nousi 82 prosenttiin ja työttömyys laski 6 prosenttiin vuoteen 2018 mennessä (Läget...2019). Pienyritysten osuus työllistäjinä on alueella suurempi kuin Ruotsissa keskimäärin. Matkailuun, metsätalouteen ja rakentamiseen liittyvä yritteliäisyys on erityisen merkittävää maaseudulla ja tunturikunnissa. Koronakriisi on kuitenkin iskenyt kovaa Jämtlantiin. Alueen työttömyys on kasvanut 7,5 prosent-

tiin ja etenkin matkailualan työllisyysnäkymät ovat muuttuneet epävarmoiksi (Arbetslösheten...2020).

Jämtlanti on merkittävä energiantuottaja (14,7 TWh vuonna 2017, 9 prosenttia maan tuotannosta) ja energian nettoviejä. Vesivoiman osuus energiantuotannosta on suurin, mutta tuuli- ja biovoiman tuotanto on kasvanut. Nykyisin Jämtlanti on eräs maan tärkeimmistä tuulivoiman tuotantoalueista. Bruttokansantuotteella mitattuna energiantuotanto on alueen suurin toimiala metsätalouden ohella. Työllistäjinä energia-ala ja metsätalous ovat kuitenkin pieniä, kuten myös alueen maatalous ja alueen pienehkö, pääosin IT-, konepaja- ja puutuotealan yrityksistä koostuva teollisuussektori.

Pohjoismaisessa aluekehitysvetäilyssä Jämtlannin suhteellinen asema muuttui 2010-luvulla siten, että alue luetaan nykyisin keskitason suoriutujiin Ruotsissa. Se on edellä kaikkia Itä- ja Pohjois-Suomen alueita (State of...2018, 2020). Haastatteluissa alueen menestys ilmeni selvästi, mutta epäsuorasti. Menestyksestä puhuttiin pohtimalla mieluummin muita myönteisiksi katsottuja vaikutuksia kuin vain talouden tunnuslukuja. Lähes yksimielisiä oltiin siitä, että alueen vetovoima, kehittämisen ja yrittämisen ilmapiiri sekä eri toimijoiden taidot ovat parantuneet: ”Asioihin tartutaan, pannaan toimeksi, on luja usko omaan kykyihin”. Haastatteluissa tuotiin esille, että kulttuurielämä, ravintolatoiminta, tapahtumamatkailu ja start up-yritystoiminta ovat vilkastuneet, kuten myös asunto-, liike- ja palvelurakentaminen Östersundin ja Åren seuduilla. Näille paikkakunnille on myös syntynyt aktiiviliikunnan ja (etä)työn yhdistävä uudentyyppinen IT-yritysrypäs. Östersund valittiin vuoden kaupunkikeskustaksi ja vuoden opiskelijakaupungiksi vuonna 2018. Näiden kehityskulkujen katsottiin heijastelevan kasvanutta osaamista ja yritys vetoista innovaatiotoimintaa monilla aloilla, vaikka alueen koulutustaso sekä tutkimus- ja kehittämistoiminta eivät juuri vahvistuneet.

Lähes kaikki haastatellut toivat esiin, että talouskehityksen tulokset ovat jakautuneet epätasaisesti. Ne keskittyvät 100 kilometriä pitkälle, mutta kaapelelle kaistaleelle E14-tien lähelle Östersundista Krokomin kunnan kautta Åren matkailukeskuksiin. Näiden kuntien muissa osissa ja muissa kunnissa suotuisat vaikutukset eivät juuri näy, vaan tilanne on väestön, talouden ja palveluverkon suhteen monin paikoin ongelmallinen. Osa haastatelluista – useimmat heistä kasvukunnista ja kasvualoilta – toi tämän seikan esiin ikävänä, mutta väistämättömänä kehityksenä. Muita aloja, intressejä ja seutuja edustavat haastatellut totesivat lähes yksimielisesti Östersundin seudun kasvaneen muun alueen kustannuksella. Tämän tulkinnan mukaan pientä osaa alueesta, matkailua ja suuria yrityksiä suositaan liikaa alueellisten kehitysvarojen jaossa

ja muissa kehittämistoimissa, jolloin muiden elinkeinojen, yritysten, voimavarojen ja paikkojen potentiaalia ei nähdä. Tätä pidettiin paitsi epärealistisena myös riskinä alueen tulevaisuuden kannalta: ”Millä tullaan sitten toimeen, jos talvimatkailu tyssää ilmastonmuutoksen takia?”

Väestönkehitystä ja hyvinvointia käsittelevät osiot tutkimusaineistoissa sisälsivät samansuuntaista ristiriitaisuutta kehityskuluissa ja tulkinnoissa. Jämtlannin väestö kasvoi 130 000:en vuoteen 2018 mennessä (Läget...2019). Tulomuutto, nuorten aikuisten poismuuton vähentyminen ja suuri turvapaikanhakijoiden määrä vuoden 2015 jälkeen näkyivät tilastoissa. Moni haastateltu tulkitsikin, että alue on aiempaa vetovoimaisempi ja houkuttelee myös elämänlaatuun liittyvillä tekijöillä. Erot alueen sisällä ovat kuitenkin huomattavia. Östersundin väestön sukupuolijakauma on epätasainen siten, että naisten osuus on huomattavasti suurempi kuin miesten. Åren kunnassa on Pohjois-Ruotsin nuorin väestö Uumajan jälkeen. Positiivinen väestökehitys keskittyy siten Östersundiin ja Åreen, kun puolestaan muissa kunnissa väestö vähenee ja vanhenee edelleen (State of... 2020). Heikommin menestyneissä kunnissa julkinen ja yksityinen palveluverkko on harventunut huomattavasti. Alueen asukkaiden terveydenhuollosta vastaavalla Jämtlannin maakunnalla on ollut suuria talousvaikeuksia eikä se ole kyennyt tuottamaan palveluja niin, että hoitoon pääsy lain määrittelemässä ajassa olisi täysin turvattu. Haastatteluissa tuotiin myös esille, että aluekehityksen tavanomaiset indikaattorit ”eivät juuri kerro siitä, miten ihmiset oikeasti voivat”.

Näkemyseroista huolimatta moni haastateltu näki alueen polarisaation vaikeaksi ongelmaksi, jonka katsottiin heijastuneen vuoden 2018 eduskunta- ja paikallisvaalien tuloksiin. Huonoimmin pärjäävissä kunnissa ruotsidemokraatit saivat vaalivoiton. Jämtlannista löytyy vahvaa kannatusta valtion nykyistä vahvemmalle roolille erityisesti terveydenhuollon ja aluekehityksen ongelmien ratkojana.

Kestävän kehityksen etenemisessä ja painotuksissa Jämtlannissa esiintyy ristiriitaisia piirteitä. Lukujen valossa alueen tilannetta maan muihin osiin verrattuna voi pitää hyvänä, koska alueen elinkeinot ovat pääosin melko vähähiilisiä, uusiutuvan energian tuotanto on mittavaa, metsävarat ja hiilinielut ovat merkittäviä ja kulutukseen vaikuttava väestön tulotaso on suhteellisen alhainen. Monista kestävyuden osaluista, kuten metsien käytöstä ja tuulivoimasta, ei haastateltujen mukaan ole kuitenkaan yksimielisyyttä alueella. Sen sijaan alueelta löytyy vahvaa, elinkeinoelämänkin jakamaa yksimielisyyttä vaativien ilmastotavoitteiden toteuttamiseksi. Kaikki toimijat ja toimialat ovat sitoutuneet alueen kunnianhimoiseen ilmastostrategiaan (Fossilbränslefritt...2019).

Liikennepäästöt ovat suuria erityisesti matkailun vuoksi, sillä suuri osa matkailijoista liikkuu autolla tai lentämällä, vaikka junalla pääsee moniin kohteisiin. Vaikka monia päästöjen vähentämistä edistäviä toimia on toteutettu, on matkailun kasvu kumonnut niiden positiiviset vaikutukset. Alueen päivitettyssä ilmastostrategiassa tavoitteeksi onkin asetettu peräti 10 prosentin vuosittaiset vähennykset määrävuoteen 2030 mennessä (Fossilbränslefritt...2019). Taustalla on huoli siitä, että talvien lämpeneminen ja lumen vähyys pilaavat matkailun

ja alueen vetovoiman. Keinoista ei ole yksimielisyyttä, ja polttoaineverojen korotukset sekä ajonopeuksien laskeminen herättävät vastarintaa. Osa haastatelluista puolestaan katsoi ilmastohaasteiden ratkomisen olevan mahdotonta ilman matkailun kasvun hillitsemistä. Lisäksi vahvaa ilmastofokusta moitittiin kestävyyskeskustelua kaventavaksi, kun kuluttamisen, sekä maa- ja metsätalouden hiilensidontaroolit sivuutetaan. Ilmastoteeman katsottiin myös vievän huomiota muilta kestävyys- ja ympäristöhaasteilta, joissa on edistytty heikosti.

Taulukko 2. Arvio Jämtlannin kehityksestä 2010-luvulla tarkastelukehikon pohjalta. Ks. merkien selitykset s. 125.

Table 2. The development in Jämtland during 2010s evaluated through the framework. See legend on p. 125.

Ulottuvuus <i>Dimension</i>	Paradigma ja toteutuma <i>Paradigm and realization</i>	Osatekijät, indikaattorit ja tulkinnat <i>Elements, indicators and interpretations</i>	
Talous <i>Economy</i>	Toimet ja kehityskulut pääosin vieneet kohti hyötyjen kasautumista <i>Action and development have mostly contributed to agglomeration of benefits</i>	Monipuolistuminen, paikkaspesifit tekijät <i>Diversification, place-specific factors</i>	++
		Kyvykkyydet (koulutus, osaaminen, TKI) <i>Capacities (education, skills, RDI)</i>	+
		Työllisyys, yritteliäisyys <i>Employment, entrepreneurship</i>	++
		Elinvoima, ilmapiiri, vireys <i>Vitality and atmosphere</i>	+
		Eri elinkeinojen, intressien ja seutujen suhteet <i>The relation between various sectors, interests and places</i>	-
Väestö <i>Population</i>	Kasvuhakuisuutta kasvuseuduilla, muualla pääosin sopeutumista ilman suunnitelmaa <i>Growth focus in growing parts, elsewhere mostly adaptation without plan</i>	Palveluverkon koko, laatu ja saatavuus <i>The size, quality and accessibility of services</i>	-
		Väestömäärä ja -rakenne, kausiväestö <i>Population size and structure, seasonal population</i>	+/+
		Päätöksenteko (läpinäkyvyys, osallistavuus) <i>Decision-making (transparency, inclusiveness)</i>	?
		Vetovoima, elämänlaatu ja hyvinvointi <i>Attractiveness, quality of life, well-being and health</i>	?
		Uudet ratkaisut (palvelut, koulutus, työ) <i>New solutions (services, education, work)</i>	?
Kestävyys <i>Sustainability</i>	Liikenne- ja teknologia- korostus matkailun takia, muissa kysymyksissä ei vahvaa tahtotilaa <i>Focus on traffic emissions due to big tourism sector, no strong collective ambition in other issues</i>	Kestävän toiminnan edellytykset <i>Conditions for sustainable agency</i>	+
		Kestävän talouden muodot <i>Forms of sustainable economic activity</i>	++
		Elämänmuoto, tulo- ja kulutustaso <i>Way of life, income and consumption level</i>	+/-0
		Luonnon ja ympäristön tila <i>State of nature and environment</i>	+/-0
		Alueen tahtotila ja näkemys roolistaan <i>The region's collective ambition and view of its role</i>	+

Taulukoiden 2 ja 3 merkkien selitykset:

+++/-- Erittäin suuri muutos parempaan/huonompaan suuntaan

+/-- tuntuva muutos

+/- näkyvä muutos

+/-0 ei muutosta

? ei riittävästi tietopohjaa.

Table 2 and 3 legends:

+++/-- Extraordinary positive/negative change

+/-- notable change

+/- visible change

+/-0 no change

? lack of data)

Kainuun monipuolistuva elinkeinorakenne

Kainuun talouteen kohdistui rajuja iskuja 2000-luvulla. Lyhyen ajan sisällä Valio lakkautti alueen ainoan meijerin vuonna 2003, UPM päätti lakkauttaa paperitehtaansa vuonna 2008 ja Oulun yliopisto päätti lakkauttaa Kajaanin opettajankoulutuslaitoksen vuonna 2010. Lakkautusuhka leijui myös Oتامässä toimivan junavaunutehtaan yllä.

Lakkautukset käynnistivät lukuisia rakenne-murroksen hoitotoimia erityisesti Kajaanin seudulla. Niitä toteuttivat UPM, valtio sekä alue- ja paikallistason toimijat. Kriisin keskellä laadittiin maakuntaohjelma, jolla pyrittiin saamaan aikaan kasvua ja lisäämään työllisyyttä. Odotukset kohdistuvat etenkin metsä- ja biotalouteen, kaivos-toimintaan, konepajateollisuuteen, matkailuun ja informaatiosektorille. Samalla ohjelmalla pyrittiin kääntämään väestökehitys positiiviseksi sekä edistämään hyvinvointia ja edelläkävijyyttä ilmastotyössä (Kainuu-ohjelma 2015).

Sotkamon Talvivaarassa vuonna 2007 aloitettu kaivostoiminta laajeni sopivaan aikaan työllistäen paljon ihmisiä, muun muassa UPM:n paperitehtaalta irtisanottuja. Kehitys uhkasi kuitenkin pysähtyä Talvivaaran ympäristöongelmiin ja konkurssiin. Valtion perustama Terrafame otti vuonna 2015 kaivosyhtiön haltuunsa sen toiminnan jatkamiseksi. Pitkään on kuitenkin ollut epävarmaa, saadaanko toiminta kannattavaksi ja ympäristöluvan mukaiseksi.

Kainuun kehitystä arvioitaessa tarkastelukehikon avulla (ks. taulukko 3) voidaan todeta, että alueen talous on monipuolistunut ja se perustuu aiempaa enemmän korkeampaa osaamista edellyttäviin tuotannonaloihin. Kaivostoiminta on kasvanut eniten. Alueen kolme kaivosta työllistää 1 100 henkilöä ja kaivostoiminnan osuus alueen bruttokansantuotteesta on 20 prosenttia (Kainuun kasvunstrategia 2019–2025). Muiden kuin luonnonvarapohjaisten toimialojen suhteellinen merkitys työllistäjänä on kuitenkin kasvanut. Alueella on

entistä enemmän erilaista, myös kestävästä kehitystä edistävää liiketoimintaa. Työ- ja elinkeinoministeriön tekemässä alueiden ja niiden toimialojen resilienssitarkastelussa Kainuu on kuudenneksi paras Suomen 18 alueesta (Korona tilannekuva...2020).

Kainuun elinkeinorakenteen muutosta kuvaa UPM:n Kajaanissa sijaitsevan paperitehdasalueen muuntuminen monipuoliseksi Renforsin Rannan yrityspuistiksi, jonka tiloissa on muun muassa valtion ja korkeakoulujen omistaman Tieteen tietekniikan keskuksen konesalit supertietokoneineen. Valmetin automaatioyksikkö sekä mittaustekniikan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan klusteri ovat jatkaneet paperituotannon myötä seudulle syntyneitä automaatio- ja informaatioteknologian osaamisperinnettä. Osaamista täydentävät Kajaanin ammattikorkeakoulun uudet koulutusohjelmat (esimerkiksi data-analytiikka) sekä uudet peli- ja simulaattoriyritykset.

Kajaanin opettajankoulutuslaitoksen lakkauttaminen ja yliopistokeskuksen supistuminen vähensivät koulutetun väestön osuutta alueella. Menetystä on paikattu osaamispohjaisten toimialojen kasvulla, panostamalla tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaan sekä kehittämällä Kajaanin ammattikorkeakoulussa annettavaa koulutusta. Ammattikorkeakoulun opiskelijoista 70 prosenttia tulee alueen ulkopuolelta ja heistä 50–60 prosenttia jää alueelle. Vetovoimaisimpia ovat pelialan ja liikunnanohjaajan koulutusohjelmat.

Skodan omistama Transtechin juna- ja raitiovaunutehdas Otanmässä on hankkinut vahvan aseman Suomen ja Euroopan markkinoilla. Uuden tehtaan myötä Terrafamesta on kehittymässä maailman suurin sähköautojen akuissa käytettävän nikkeli- ja kobolttisulfaatin tuottaja (Sajari 2020). Mikäli Transtechin ja Terrafamen toiminta sujuu tulevaisuudessa hyvin, yhtiöillä on tärkeä rooli Suomen liikenteen vähähiilisyystavoitteiden saavuttamisessa.

Kestävän talouden muotoja edustavat selvimmän uusiutuvia resursseja hyödyntävät tuotannonalat: uusiutuvan energian tuotanto, puunjalostus,

maatalous ja elintarviketuotanto. Kainuussa tuotetaan paljon vesi- ja biovoimaa sekä nykyisin myös tuulivoimaa, jonka merkitys kasvaa Google-yhtiötä varten rakennettavan tuulivoimapuiston ja muiden vireillä olevien tuulivoimahankkeiden myötä. Alueen puunjalostus on keskittynyt pääasiassa saha- ja puutuoteteollisuuteen. Kajaanissa Renforsin rannan alueella toimivat vierekkäin saha ja sen sivuvirtoja hyödyntävä bioetanolitutannon pilottilaitos. Kuhmossa puunjalostus on kasvanut monipuoliseksi toimijaryppääksi (mm. saha, puurakentamisessa käytettäviä elementtejä valmistava CLT-laitos, talotehdas). Maataloudessa pääpaino on nurmirehuun perustuvassa maidon ja lihan tuotannossa. Elintarviketuotannossa luonnonmarjojen jalostus on suuressa roolissa.

Myönteinen talouskehitys on näkynyt Kainuun työttömyyden laskuna alle 10 prosenttiin vuosina 2015–2019 (Sormunen 2020). Koronakriisin myötä työttömyys nousi kuten muuallakin Suomessa, mutta palasi koronaa edeltävälle tasolle syksyyn 2020 mennessä. Kainuun työttömyysaste 9,5 prosenttia on maan kolmanneksi pienin ja työvoimapolasta on muodostunut työttömyyttä suurempi ongelma (Kainuun työttömyys...2020). Osa yrityksistä käyttää ulkomailta ja muualta Suomesta pendelöivää työvoimaa.

Haastatteluissa alueen toimijat arvioivat Kainuun kehityksen ja ilmapiirin kehittyneen 2010-luvulla hyvään suuntaan etenkin elinkeinorakenteen monipuolistumisen, uuden sukupolven yritysten sekä kulttuuri- ja järjestötoiminnan vaikutuksesta. Terveydessä ja hyvinvoinnissa ei kuitenkaan tapahtunut selvää parannusta. Maakunnan sisällä tilanne ja näkymät vaihtelivat. Kajaanin ja Sotkamon suotuisa kehitys ei heijastunut kaikkialle. Kauempana Kajaanista sijaitsevista Kehys-Kainuun kunnissa (Kuhmo, Puolanka, Suomussalmi) ajateltiin, että elinvoima ja hyvinvointi on rakennettava paikallisten ratkaisujen ja tekijöiden pohjalta.

Alueen eri toimijoiden käsitykset jakautuvat eniten puhuttaessa kehittämisen perusteista ja suunnasta. Osa haastatelluista toimijoista piti suuren mittakaavan teollisen liiketoiminnan edistämistä yhä edelleen tärkeänä lähtökohtana, osa taas lukkiutumana, joka hidastaa alueen talouden monipuolistumista ja uuden kehittämistä. Silti useimmat katsoivat riippuvuuden muutamasta suuresta toimijasta riskiksi. Koulutuksen ja osaamisen lisääminen ja monipuolistaminen nähtiin tärkeimpinä keinoina edistää alueen suotuisaa talouskehitystä. Valtiolta toivottiin panostuksia koulutukseen, sekä tukea harvaan asutuille alueille samaan tapaan kuin Norjassa.

Väestökehitys ei ole kääntynyt Kainuussa toivottuun suuntaan. Vuonna 2019 väestöä oli 72 300, kun 2010 vastaava luku oli 79 000. Työmarkkinoille tulee vuosittain viisisataa henkilöä ja tuhat poistuu. Väestö vähenee ja vanhenee, kun nuoret muuttavat pois muun muassa suppean koulutustarjonnan vuoksi. Väestöpulmat ovat erityisen suuret Kainuun itä- ja pohjoisosissa. Moni haastatelluista toi kuitenkin esiin, että nykyinen tilastointitapa ei anna oikeaa kuvaa alueen vetovoimasta ja väestöstä: ”Jostain syystä tänne halutaan tulla”. Kainuussa on paljon kausiväestöä ja pendelöivää työvoimaa, mikä ei näy tilastoissa eikä kuntien verokertymissä.

Useat haastatellut toivat esiin uudenlaisen aluekehitysvision, jonka avainsanoja ovat digitalisaatio, monipaikkaisuus ja paikkariippumaton työ. Suuri osa sosiaali-, koulutus- ja terveystalouksista on toteutettavissa etäyhteyksin, jotka parantavat niiden saatavuutta ja vähentävät kustannuksia. Suuri osa työstä on tehtävissä paikasta riippumatta, jolloin työntekijät voivat valita asuinpaikkansa omien mieltymystensä mukaisesti. Näillä tekijöillä katsottiin voitavan edistää tasapainoista aluekehitystä.

Kainuun ympäristökeskusteluissa Talvivaaran kaivos on ollut eniten esillä. Vaikka kaivosyhtiöön ei alueella täysin luoteta, toiminnan toivotaan jatkuvan – toki ekologisen kestävyuden kehyksissä. Metsien käyttö jakaa käsityksiä. Metsähallituksen katsotaan hakkaavan etenkin vanhoja metsiä liikaa, mutta toisaalta metsävarojen arvioidaan riittävän hyvin Paltamoon kaavailun sellutehtaan tarpeisiin.

Näiden aiheiden varjoon voi jäädä se, että Kainuun on ottanut askelia kestävä kehityksen suuntaan. Alueen elinkeinot ovat pääosin vähähiilisiä ja tuottavat muiden alueiden tarvitsemia kestävä talouden tuotteita ruuasta raitiovaunuihin. Alueen metsävarat ovat entisestään kasvaneet ja ne toimivat merkittävänä hiilinieluna, joka kattaa moninkertaisesti Kainuun hiilidioksidipäästöt (Liljeström & Monni 2020). Uusiutuvan energia-tuotannon osuus on korkea ja kasvava. Luonnon ja ympäristön tila on pääsääntöisesti hyvä ja suojelun luonnon pinta-ala on verraten korkea (Mustajärvi ym. 2020). Tilastojen ja haastateltujen näkemysten mukaan Kainuussa myös eletään verraten kestävästi, sillä tulotaso ja sen seurauksena kulutustaso ovat alhaisia ja väestö on tottunut hyödyntämään laajan omavaraistalouden resursseja. Haastattelujen ja kirjallisten lähteiden perusteella kestävyysajattelu ei Kainuussa ole kuitenkaan muotoutunut uusia tavoitteita asettavaksi tahtotilaksi tai tietoisuudeksi siitä, että omia vahvuuksia voi hyödyntää kestävyysriittymän tukemisessa myös muilla alueilla.

Taulukko 3. Arvio Kainuun kehityksestä 2010-luvulla tarkastelukehikon pohjalta. Ks. merkkien selitykset s. 125 (samat kuin taulukossa 2).

Table 3. The development in Kainuu during 2010s evaluated through the framework. See legend on p. 125 (same as in table 2).

Ulottuvuus <i>Dimension</i>	Paradigma ja toteutuma <i>Paradigm and realization</i>	Osatekijät, indikaattorit ja tulkinnat <i>Elements, indicators and interpretations</i>	
Talous <i>Economy</i>	Toimet ja kehityskulut pääosin vieneet kohti hyötyjen kasautumista, mutta ei kokonaan <i>Action and development have mostly leaned towards agglomeration, but not fully</i>	Monipuolistuminen, paikkaspesifit tekijät <i>Diversification, place-specific factors</i>	++
		Kyvykkyudet (koulutus, osaaminen, TKI) <i>Capacities (education, skills, RDI)</i>	+
		Työllisyys, yritteliäisyys <i>Employment, entrepreneurship</i>	++
		Elinvoima, ilmapiiri, viireys <i>Vitality and atmosphere</i>	+
		Eri elinkeinojen, intressien ja seutujen suhteet <i>The relation between various sectors, interests and places</i>	+
Väestö <i>Population</i>	Kasvun tavoittelua keskuseudulla, muualla osin aktiivista sopeutumista. Väestö vähentynyt, mutta suuri/kasvava kausiväestö ja alueen ulkopuolelta pendelöivää työvoimaa. <i>Growth focus in central areas, elsewhere partly active adaptation. Population has decreased, but sizable/growing seasonal population and workforce commuting from outside the area.</i>	Palveluverkon koko, laatu ja saatavuus <i>The size, quality and accessibility of services</i>	?
		Väestömäärä ja -rakenne, kausiväestö <i>Population size and structure, seasonal population and workforce</i>	-/+
		Päätöksenteko (läpinäkyvyys, osallistavuus) <i>Decision-making (transparency, inclusiveness)</i>	?
		Vetovoima, elämänlaatu, hyvinvointi <i>Attractiveness, quality of life, well-being and health</i>	??
		Uudet ratkaisut (palvelut, koulutus, työ) <i>New solutions (services, education, work)</i>	?
Kestävyys <i>Sustainability</i>	Hybridimalli: kestävä talouden eri muotoja, laajat resurssit ja alhaisen kulutuksen elämäntyyli <i>Hybrid model: many forms of sustainable economy, large resources and a low consumption way of life</i>	Kestävä toiminnan edellytykset <i>Conditions for sustainable action</i>	+
		Kestävä talouden muodot <i>Forms of sustainable economic activity</i>	++
		Elämäntyyli, tulo- ja kulutustaso <i>Way of life, income and consumption level</i>	+/-0
		Luonnon ja ympäristön tila <i>The state of nature and environment</i>	+
		Alueen tahtotila ja näkemys roolistaan <i>The region's collective ambition and view of its role</i>	+/-0

Johtopäätökset

Katsaus alue-erojen, supistumisen ja kestävä kehityksen maantieteisiin osoitti, että aidosti integroidut teoreettiset jäsenyykset ja välineet alueiden kokemien suurten, rinnakkaisten haasteiden

ja ratkaisujen tarkasteluun puuttuvat, eikä empiiristä tutkimusta tästä kysymyksestä ole juuri tehty. Siksi tutkimuksessa ja politiikassa ei tiedetä, mitä erilaisten ongelmien ratkominen rinnakkain tarkoittaa alue- ja paikkakuntatasoilla. On myös epäselvää, millaisilla mittareilla voidaan arvioida

sitä, ovatko maat ja alueet onnistuneet ja ovatko käytetyt toimenpiteet olleet hyödyllisiä ongelmien ratkaisemisessa.

Vaikka integroitu teoria puuttui, rakennettiin näiden kysymysten tarkastelua ja tutkimusalueilla näkyvien kehityskulkujen arviointia varten tarkastelukehikko. Talous-, väestö- ja kestävyyskehitystä arvioitiin monien tekijöiden osalta hyödyntäen erilaista tausta-aineistoa kuten tutkimuksen kohdealueilla laadittuja ohjelmia ja strategioita. Lisäksi hyödynnettiin eri organisaatioita edustavien haastateltujen tulkintoja. Vaikka kehikko luotiin tämän tutkimuksen apuvälineeksi, se on samalla myös tutkimuksen tulos ja käytettävissä tematiikan jatkotarkastelussa. Testikäyttö osoitti, että kattavan tietopohjan hankkiminen vaatii laajempaa tiedon keruuta ja päivytystä kuin hankkeen puitteissa oli mahdollista toteuttaa. Tämä tuli selvimmin esiin tarkasteltaessa kuntatason sopeutumiskeinoja ja hyvinvointikysymyksiä sekä arvioitaessa kestävyiden edistymistä. Aluetaso tarkasteluysikkönä osoittautui ongelmalliseksi, koska sen puitteissa ei ollut mahdollista paneutua tarkemmin alueiden sisäisiin eroihin. Aluekeskusten, muiden taajamien ja eri maaseututyypin tilanteet, näkymät, toiveet ja kehittämisen resurssit poikkesivat paljon toisistaan.

Tapaustutkimukset osoittivat, että Jämskän ja Kainuussa on kyetty ratkomaan haasteet osittain varsin hyvin: talous on monipuolistunut, osaaminen on lisääntynyt ja työttömyysaste on maiden sa alhaisimpia. Alueet ovat pystyneet edistämään kestävämpää kehityssuuntaa muun muassa pääosin vähähiilisten elinkeinojensa, uusiutuvan energiantuotantonsa kasvun, suurten hiilinielujensa ja vähäisempään kulutukseen perustuvan elämäntaponsa avulla. Periferiassa on ilmennyt elinvoimaa ja edelläkävijyyttä. Kyseiset kehityskulut ovat toteutuneet omien paikkaspesifien, mutta myös ulkopuolisten (valtion, yritysten, markkinoiden) tekijöiden pohjalta. Jämskän painottuvat matkailu ja energia, Kainuussa kaivokset ja monialaistuminen. Toki kummallakin alueella on – osin erilaisia – väestöön, hyvinvointiin, sisäiseen polarisaatioon, kestävyteen ja eri (talous)intressien suhteeseen liittyviä haasteita. Kehityspotentiaalia nähtiin omien resurssien ja vahvuuksien ohella muun muassa etäratkaisuisissa, elämäntapadussa ja kausiväestössä. Etenkin matkailuun ja kaivoksiin liittyy talousriskejä ja kestävyysaasteita. Tulosten valossa nämä alueet ovat itseään suuremmissa roolissa kestävä kehityksen edistämiseksi. Potentiaalia riittää suurempiinkin tavoitteisiin.

Nämä johtopäätökset voivat yllättää. Perifeeriä alueita ei ole yleensä mielletty edelläkävijöiksi talous-, työllisyys- ja kestävyyskehityksessä. Kahden periferian yltäminen tämän suuntaisiin askeliin

vahvistaa näyttöä siitä, että tällaisten alueiden menestyminen edellyttää sekä ulkopuolisia kumppaneita että omaa muutostojumijuutta, mahdollisuushorisontin laajentamista ja valppautta uudelleen orientoitumiseen (Kurikka & Grillitsch 2020). Tuloksia ei toki voi yleistää kaikkia NSPA-alueita tai Ruotsin ja Suomen kaikkia kasvuseutujen ulkopuolisia alueita koskevaksi, koska niiden voimavarat ja mahdollisuudet ulkopuolisten tekijöiden hyödyntämiseen vaihtelevat suuresti. Tulokset antavat silti selviä viitteitä siitä, että muiden kuin kasvuseutujen voimavarat ja potentiaali voivat olla koko yhteiskunnan suotuisan talous-, väestö- ja kestävyyskehityksen kannalta oletettua suuremmat ja niitä on syytä hyödyntää nykyistä paremmin.

Onko aluekehityksessä, eri alueiden roolissa ja tätä koskevassa politiikassa tapahtumassa muutoksia? Kuva aluekehityksestä on muuttumassa, sillä väestön monipaikkaisuudesta on kertynyt täsmällistä tietoa. Kun laaja kausiväestö otetaan huomioon, vain neljäsosa Suomesta on väestöltään taantuvaa aluetta. Kausittaisesti kasvavat alueet ovat yleisempiä kuin taantuvat, ja niitä on kautta maan, maaseudullakin. Aluerakenne on sävykkäämpi mosaiikki ja aktiivisuutta on alueilla tasaisemmin kuin kasvu-taantuminen-jaottelussa on totuttu näkemään (Alasalmi ym. 2020). Kaupunkien ja maaseutujen rinnakkainen kehittäminen on perusteltua alueiden käytön jatkuessa laajana juuri väestön runsaan monipaikkaisuuden takia (Lehtonen 2020).

Koronapandemian seurauksena moni asia voi muuttua omalakisesti, elvytystoimien myötä, sekä talouden ja politiikan muutuessa. Etätyöratkaisujen on jo huomattu toimivan yrityksissä, hallinnossa, koulutuksessa ja sotepalveluissa, ja ne voivat hyvinkin vakiintua. Niillä säästetään samalla tila- ja matkakuluissa. Monella alalla toimintaa joudutaan tehostamaan. Osa työvoimasta jää tai siirtyy etätöihin, vaihtaa alaa, asuntoa tai paikkakuntaa, koska työn ja paikan välinen sidos heikenee tai työ loppuu.

Elvytys- ja ilmastotoimet sekä talouden muutokset saattavat jonkin verran siirtää Suomen talouden painopistettä kasvuseuduilta muualle maahan. Kestävä, vähähiilinen liiketoiminta nähdään EU:ssa ja Suomessa tärkeimmäksi talouden kehittämisuunnaksi. Sen vahvistamisessa tarvittavat resurssit, kuten energia, metsät, pellot, hiilinielut tai mineraalit, sijaitsevat kuitenkin hajallaan, kuten suuri osa niihin perustuvasta toiminnastakin jo nyt. Jotta tärkeä potentiaali saadaan kansantalouden käyttöön, infrastruktuurin, elinolojen ja elämäntapadun on oltava kunnossa elinkeinotoimintaa tukevien rakenteiden lisäksi. Muuten osaavaa työvoimaa perheineen on vaikea saada siirtymään ja asettumaan lisääntyvän taloustoiminnan seuduille.

Kehittävät panostukset esimerkiksi koulutukseen voivat tästä ystävä olla tarpeen lukuisilla kasvuseutujen ulkopuolisilla alueilla (Moisio 2020b). Uuden ajan alue- ja maaseutupolitiikkaa on hahmotettu paljolti kestävä talouden rakentamiselle ja digitalisaation mittavalle hyödyntämiselle paitsi työssä ja yritystoiminnassa, myös terveys- ja koulutuspalvelujen saatavuuden takaajana (Kuhmonen ym. 2020). Poliitiikan yleislinja ei välttämättä silti juuri muutu. Julkisten panostusten nykyisen jakomallin pohja ja kannatus rakentuvat pitkälti suurimpien kaupunkiseutujen yritys-, tutkimus- ja kehitystoiminnan sekä julkisen vallan toimijoista koostuvien kasvukoalitioiden varaan (Moisio 2020a).

Jos suuri osa työstä, elinkeinotoiminnasta ja palveluista voidaan toteuttaa missä vain, ja tuntuva osa korostuvasta kestävästä taloudesta on taas vahvasti paikkaspesifeihin, hajallaan sijaitsevien resurssien kiinnittävää, asumisen, talouden ja yhteiskunnan maantiede ja tilasuhteet voivat muuttua paljonkin. Miten tällaiset kehityskulut voivat vaikuttaa alue- ja elinkeinorakenteisiin, aluekehittämisen painotuksiin ja ihmisten valintoihin? Näitä kysymyksiä koskeva tutkimus ja keskustelu ovat vasta aivan alussa.

Kiitokset

Artikkeli liittyy tutkimushankkeisiin ”The frontier of sustainability transitions. Cultural adaptations of sustainability policies in European peripheral regions” (Suomen Akatemia, päätös 286733) ja ”Bright futures for black towns: reinventing European industrial towns and challenging dominant post-industrial discourses” (EU ERA-NET Cofund, SA osarahoittaja). Kiitän Terran kolmea anonymia arvioijaa ja Maija Halosta kannustavasta palautteesta sekä Maija Toivakkaa kartasta.

KIRJALLISUUS

Arbetslösheten ökar betydligt i Östersund. Östersunds kommun 14.9.2020. <<https://www.newsworthy.se/en/dashboard/newslead/55982/#table-rate>>

Alasalmi, J., Busk, H., Holappa, V., Huovari, J., Härmälä, V., Kotavaara, O., Lehtonen, O., Muilu, T., Rusanen, J. & Vihinen, H. (2020) Työn ja työvoiman alueellinen liikkuvuus ja monipaikkainen väestö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:12. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-928-8>>

Bristow, G. & Healy, A. (2014) Regional Resilience: An Agency Perspective. *Regional Studies* 48(5) 923–935. <<https://doi.org/10.1080/00343404.2013.854879>>

Copus, A., Dax, T., Grunfelder, J., Kovacs, K., Taggai, G., Merdith, D., Scardaccione, G., Spiegeldalder, M.R., Martine, A.F., Weber, R. ja Kahila, P. (2019) *European shrinking rural areas: Challenges, actions and perspectives for territorial governance*.

Inception report. ESPON. <<https://www.espon.eu/escape>> 16.2.2020.

Competitiveness in low-income and low-growth regions. *The lagging regions report*. (2017) European Commission. <https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/reports/2017/competitiveness-in-low-income-and-low-growth-regions-the-lagging-regions-report> 14.2.2020.

Elinvoimaa seutukaupungeille. Selvityshenkilö Antti Rantakokon selvitys. (2017) Valtiovarainministeriön julkaisuja 38/2017. Valtiovarainministeriö, Helsinki. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-251-905-4>> 18.1.2018.

Farole, T., Goga, S., Ionescu-Heroiu, M. (2018) *Re-thinking lagging regions: using cohesion policy to deliver on the potential of Europe's regions* (Vol. 2): Full report (English). Washington, D.C.: World Bank Group. <<http://documents.worldbank.org/curated/en/457071525400247519/Full-report>> 26.2.2020.

Flyvbjerg, B. (2006) Five Misunderstandings About Case-Study Research. *Qualitative Inquiry* 12(2) 219–245.

Fossilbränslefritt 2030 Jämtlands län. Energi- och klimatstrategi 2020–2030 (2019) Länsstyrelsen Jämtlands län och Region Jämtland Härjedalen. <<https://www.lansstyrelsen.se/jamtland/miljo-och-vatten/miljomal/miljo--och-klimatradet-i-jamtlands-lan.html>> 20.4.2020.

Gibbs, D. & O’Neill, K. (2017) Future green economies and regional development: a research agenda. *Regional Studies* 51(1) 161–173. <<https://doi.org/10.1080/00343404.2016.1255719>>

Gibbs, D. (2018) Sustainable regions. Teoksessa Paasi, A., Harrison, J. & Jones, M. (toim.) *Handbook on the Geographies of Regions and Territories*. Edward Elgar, 182–194.

Gloersen, E. (2009) *Strong, specific, and promising. Towards a vision for the northern sparsely Populated Areas in 2020*. NordRegio Report 2009:2. <<https://archive.nordregio.se/en/Publications/Publications-2009/Strong-Specific-and-Promising/index.html>> 23.8.2014.

GREECO – Territorial potentials for a greener economy. (2014) ESPON. <<https://www.espon.eu/programme/projects/espon-2013/applied-research/greeco-territorial-potentials-greener-economy>> 1.9.2014.

Halonon, M.E. (2019) The long-term adaptation of a resource periphery as narrated by local policy-makers in Lieksa. *Fennia* 197(1) 40–57. <<https://doi.org/10.11143/fennia.74368>>

Hansen, T. & Coenen, L. (2015) The geography of sustainability transitions: Review, synthesis and reflections on an emergent research field. *Environmental Innovation & Societal Transitions* 17 92–109. <<https://doi.org/10.1016/j.eist.2014.11.001>>

- Hospers, G.-J. & Reverda, N. (2015) *Managing population decline in Europe's urban and rural areas*. Springer, Cham.
- Hospers, G.-J. & Syssner, J. (toim.) (2018) *Dealing with urban and rural shrinkage: formal and informal strategies*. LIT Verlag, Zurich.
- Holstila, E. (2020) Korona muutti kaupunkipolitiikan agendan. MDI-Blogi 1.9.2020. <<https://www.mdi.fi/blogi-korona-muutti-kaupunkipolitiikan-agendan/>> 27.9.2020.
- Hynynen, E.-L. (2020) Onko väestöään rajusti menettäneillä alueilla vielä toivoa? *Polemiikki* 2020/1, 12–19. <<https://kaks.fi/onko-vaestoaan-rajusti-menettaneilla-alueilla-viela-toivoa/>> 20.3.2020.
- Iammarino, S., Rodriguez-Pose, A. & Storper, M. (2017) *Why regional development matters for Europe's economic future*. European Commission, DG Regional and Urban Policy WP 07/2017. <https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/working-papers/2017/why-regional-development-matters-for-europe-s-economic-future> 18.11.2018.
- Iammarino, S., Rodriguez-Pose, A. & Storper, M. (2018) Regional inequality in Europe: evidence, theory, and policy implications. *Journal of Economic Geography* 19(2) 273–298. <https://doi.org/10.1093/jeg/lby021>
- Innovativt & Attraktivt. *Regional utvecklingsstrategi 2014–2030*. (2013) Jämtland/Härjedalen 2030. Regionförbundet Jämtlands län. <<https://www.regionjh.se/download/18.6d98166b15ad8ea7d0e56758/1490882289957/140826%20stora%20ruslowres.pdf>> 29.8.2014.
- Kainuun kaivannaistrategia 2019–2025 (2019) Kainuun liitto, julkaisut B16. <https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2020/09/B16-Kainuun_kaivannaistrategia_2019-2025.pdf> 19.9.2020.
- Kainuu-ohjelma. Hyvinvoiva ja elinvoimainen Kainuu. Maakuntasuunnitelma 2035. Maakuntaohjelma 2014–2017. (2015) Kainuun liitto, julkaisut A:3. <https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2020/08/A3_Kainuu_ohjelma_2014_2017.pdf> 22.10.2017.
- Kainuu-ohjelma. Maakuntasuunnitelma 2035. Maakuntaohjelma 2018–2021. (2017) Kainuun liitto, julkaisut A:10. <https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2020/08/A10_Kainuu-ohjelma-Maakuntasuunnitelma-2035-Maakuntaohjelma-2018-2021.pdf> 3.9.2018.
- Kainuun työttömyys lähes vuoden takaisella tasolla. (2020) Kainuun ELY-keskuksen tiedote, STT-info 20.10.2020. <<https://www.sttinfo.fi/tiedote/kainuun-tyottomuus-lahes-vuoden-takaisella-tasolla?publishErid=69817878&releaseId=69891797>> 25.10.2020.
- Kartha, S., Kemp-Benedict, E., Ghosh, E., Nazareth, A. & Gore, T. (2020) *The Carbon Inequality Era: An assessment of the global distribution of consumption emissions among individuals from 1990 to 2015 and beyond*. Joint research report. Stockholm Environment Institute and Oxfam International. <<https://www.sei.org/wp-content/uploads/2020/09/research-report-carbon-inequality-era.pdf>> 30.9.2020.
- Kuhmonen, T., Kumpulainen, K., Lehtonen, O., Luoto, I., Lyytimäki, J., Matthies, A.-L., Moisio, S., Sinevaara-Niskanen, H., Teräs, J. & Vihinen, H. (2020) *Maaseutu kestävyysmurroksen tuulenhalkojaksi*. Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman 2021–2027 strategialuonnos. Maaseutupolitiikan neuvosto MANE, Maa- ja metsätalousministeriö. <<https://www.maaseutupolitiikka.fi/uploads/MANE-raportit/Maaseutupolitiikan-strategia-vuosille-2021-2027-FINAL.pdf>> 31.5.2020.
- Kuisma, J. (2019) *Paikallinen ilmastopolitiikka*. Polemia-sarja nro 114, Pole-Kuntatieto Oy. <https://kaks.fi/wp-content/uploads/2019/10/polemia-114_nettiin.pdf> 2.3.2020.
- Kurikka, H. & Grillitsch, M. (2020) *Resilience in the periphery: What an agency perspective can bring to the table*. Papers in Innovation Studies 2020/07. Lund University, CIRCLE. <wp.circle.lu.se/upload/CIRCLE/workingpapers/202007_kurikka.pdf> 23.5.2020.
- Korona tilannekuva 5.10.2020. (2020) Työ- ja elinkeinoministeriö. <<https://tem.fi/documents/1410877/16402203/TEM+tilannekuva+5.10.2020.pdf/420e0642-d06f-8a64-aa61-f2f9247b25cc/TEM+tilannekuva+5.10.2020.pdf?t=1602221180598>> 20.10.2020.
- Laesterä, E., Hanhela, T., Koskinen, J. & Viitasaari, A. (2020) Väestömuutosten vaikutukset kuntien selviytymiseen - voiko kaikilla kunnilla olla kasvun strategia? 15.1.2020 Kuntaliitto ja Perlacon. <<https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/V%C3%A4est%C3%B6muutosten%20vaikutukset%20kuntien%20selviytymiseen%20loppuraportti.pdf>> 1.3.2020.
- Lapintie, K. (2020) Tautinen tulevaisuus. Mahdolliset kaupungit-blogi, 5.4.2020. <<http://mahdollisetkaupungit.blogspot.com/2020/04/tautinen-tulevaisuus.html>> 29.4.2020
- Lehtonen, O. (2020) Kausittainen asuminen maaseudulla edellyttää aluepolitiikan vahvistumista. Maaseudun tulevaisuus 14.9.2020. <<https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/puheenaiheet/kolumni/artikkeli-1.1191065>>
- Liljeström, E. & Monni, S. (2020) *Kainuun kasvihuonekaasutase 2018*. Kainuun liitto ja Benviroc Oy. <https://kainuunliitto.fi/assets/uploads/2020/10/Kainuu_Kasvihuonekaasutase_2018_Benviroc_PDF-224-Mt.pdf> 25.10.2020.
- Luoto, I. & Virkkala, S. (2017) *Paikkaperustainen aluekehittäminen strategisena ohjenuorana*. Työ- ja elinkeino-ministeriön julkaisuja 2/2017. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-187-6>>

- Läget i länet. En uppföljning av regionala utvecklingsstrategins prioriteringar och mål. (2019) Länsstyrelsen Jämtlands län och Region Jämtland Härjedalen. <<http://lagetilanet.regionjh.se/download/18.84df2f516e6b8e0ea92e38/1575466218557/Läget%20i%20länet%202019.pdf>> 14.1.2020.
- MDI (2019) Väestöennuste 2040. <<https://www.mdi.fi/ennuste2040/>> 5.2.2020.
- Moisio, S. (2018) *Geopolitics of the knowledge-based economy*. Routledge, London & New York.
- Moisio, S. (2019) Houkutus populistien äänestämiseen kasvava suurten kaupunkien välinen jäävillä reunalueilla. Helsingin Sanomat 27.4.2019. <<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006085516.html>>
- Moisio, S. (2020a) Kommenttipuheenvuoro Smart Shrinking-seminaarissa 25.2. Eduskunta, Helsinki.
- Moisio, S. (2020b). Alueiden väliset erot syvenevät Suomessa. Helsingin Sanomat 15.6.2020. <<https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000006539743.html>>
- Mustajärvi, K., Rauhala, A.-M. & Kettunen, A. (2020) *Kainuun ympäristöohjelma 2020. Vaikuttavuuden arviointi*. Kainuun liitto ja Ramboll Oy. <<https://kainuunliitto.fi/yhteistyo/hankeet/ilmasto-ja-ymparistovastuullinen-kainuu-2040/>> 25.10.2020.
- Määttä, T. (2020) *Suunta paikkariippumattomaan työhön ja entistä parempaan alueelliseen läsnäoloon*. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-515-7>>
- Reverda, N., Hermans, M. & Maurer, N. (2018) Towards a culture of degrowth. Teoksessa Hospers, G.-J. & Syssner, J. (2018) *Dealing with Urban and Rural Shrinkage: Formal and Informal Strategies*, 17–30. Springer, Berlin.
- Rodriguez-Pose, A. (2018) The revenge of places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 11(1) 189–209. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024>
- Sajari, P. (2020) Uusi alku. *Helsingin Sanomat* 19.9.2020. <<https://www.hs.fi/talous/art-2000006641200.html>>
- Shrinking rural regions in Europe. Towards smart and innovative approaches to regional development challenges in depopulating rural regions.* (2017) Policy brief. ESPON. <<https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/ESPON%20Policy%20Brief%20on%20Shrinking%20Rural%20Regions.pdf>> 15.2.2020.
- Silvasti, T. (2014) Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa, I. (toim.). *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*, 33–48. Gaudeamus, Tampere.
- Sormunen, H. (2020) *Kainuun suotuisat suhdanteet törmäsivät koronaseinään*. Kainuun liitto, Kuiskintaa.fi-blogi. <<http://kuiskintaa.fi/kainuun-suotuisat-suhdanteet-tormasivat-koronaseinaan/>> 1.10.2020.
- Sotarauta, M. (2020) *Place-based policy, place sensitivity and place leadership*. Sente Working Papers 46/2020. Tampere University, Tampere. <https://people.uta.fi/~atmaso/verkkokirjasto/j/sotarauta_place_based_WP46.pdf> 26.5.2020.
- State of the Nordic Region* (2018) Nordic Council of Ministers, Copenhagen. <<http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1180241/FULLTEXT01.pdf>> 6.4.2019.
- State of the Nordic Region* (2020) Nordic Council of Ministers, Copenhagen. <<https://pub.norden.org/nord2020-001/#>> 2.11.2019.
- Strambach, S. & Pflictsch, G. (2017) Micro-dynamics in regional transition paths to sustainability – Insights from the Augsburg region. *Applied Geography* 90 296–307. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2017.04.012>
- Syssner, J. (2020) *Pathways to demographic adaptation: perspectives on policy and planning in depopulating areas in Northern Europe*. Springer, Cham.
- The European environment – state and outlook 2020. Knowledge for transition to a sustainable Europe.* (2019) European Environment Agency. <<https://www.eea.europa.eu/publications/soer-2020>> 16.2.2020.
- Telling the story of geographic specificities: Inspiring cooperation and exchange.* (2020) ESPON. <<https://www.espon.eu/telling-story-geographic-specificities>> 27.3.2020.
- Truffer, B. & Coenen, L. (2012) Environmental innovation and sustainability transitions in Regional Studies. *Regional Studies* 46(1) 1–21. <https://doi.org/10.1080/00343404.2012.646164>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Vallström, M. (2014) *Kartors makt och förbiseenden*. Teoksessa Vallström, M. (toim.). *När verkligheten inte stämmer med kartan. Lokala förutsättningar för hållbar utveckling*, 25–55. Nordic Academic Press, Falun.
- Yin, R.K. (2009) *Case study research: Design and methods*. SAGE, Thousand Oaks.
- Åström, C. & Lukkari, T. (2019) *Harvaan asuttujen alueiden parlamentaarisen työryhmän loppuraportti*. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-012-0>>